

PASPENDUS PINKLES VĖJUI...

Išsyk prisipažinsiu esąs Kornelijaus Platelio poetinio talento gerbėjas: savitas jo balsas išsiskiria šiuolaikinės poezijos fone, jo poezijos knygos pripratino prie intymaus poeto kalbėjimo būdo, netikėčiausiu būdu paslaptingu šnabždesiu išvedančio link epinių platumų. Skaitytojui ištis malonu aptikti tokius paskutinius poeto kūrinius kaip "Sietyne" paskelbtoji poema "Sugrįžimas", rodanti, jog poeto talentas skleidžiasi vis erdvesniuose horizontuose.

Deja, šias pastabėles rašyti paskatino ne Kornelijaus Platelio poezija, o nuostaba, kurią pajutau, perskaitęs jo prozinius pamąstymus apie kultūros ekologiją*.

*Platelis K. *Būstas prie Nemuno* (Esė apie kultūros ekologiją). - V.: Vytury, 1989. - 7 000 egz. - 0,35 rb.

Nekyla abejonių, kad poetas sąžiningai pamėgino išdėstyti savo požiūrį į kultūrą, pratęsti dar poetiniuose tekstuose užsimezgasias mintis bei nuojautas. Tačiau gyva poetinė nuojauta, žavi savo neužbaigtumu ir atvira įvairioms interpretacijoms, išdėstyta proza, tegu ir eseistinė, išsklinda po ištisus puslapius, keistu būdu blukdama ir lėkštedama, kol galų gale subliūkšta į senų seniausiai žinomas ir netgi banalokas idėjas. Esė žanras nereikalauja didelio nuoseklumo, tačiau jame ir žinomos idėjos galėtų sužerėti visai naujais rakursais; net šio žanro kūriniuose norėtųsi matyti bent tam tikras autoriaus pastangas motyvuoti savo teiginius. Eilėraščiui pakanka emocinio motyvavimo, o prozoje, įskaitant eseistiką, turi atsiverti intelekto erdvė.

Galbūt poetui ir atleistinas noras atmesti mokslą ir filosofiją kaip bent kiek patikimus pasaulio pažinimo ir interpretacijos būdus, o jų kuriamą pasaulėvaizdį pavadinti mitais (p. 38). Galbūt nedera stebėtis keistais eklektiškais mišiniais, kuriuose krikščionybė aiškinama taosizmo ir budizmo kategorijomis ir atvirkščiai (p. 81), o specifinės indiškos *smriti* ir *śruti* sąvokos taikomos šiuolaikinės Vakarų civilizacijos analizei (p. 84-85). Galų gale šiais laikais panaši eklektika būdinga ne vienam mintyti mėginančiam lietuviui. Kas eilinio kultūrininko atveju būtų apibrėžiama kaip sistemingo išsilavinimo stoka, poeto atveju tebūnie prigimtu jo raiškos būdu. Matyt, šiam prigimtam raiškos būdui tektų priskirti ir tokius nė nemėginamus pagrindinti teiginius kaip šis: "...bažnyčia nepakentė menkiausio dogmų iškraipymo ir į savo

psichiką besigilinančius dvasinius mokytojus apšaukusi eretikais sudėgindavo" (p. 106). Tačiau sunku atspėti, kas gi tie sudėgintieji dvasiniai mokytojai. Vargu ar Kornelijus Platelis čia turi galvoje raganas, o juk nei Eckhartas (matyt, dėl korektūros klaidos p. 118 pavadintas Ekchartu), nei Suso, nei Tauleris, nei kiti, kuriems nuo pat krikščionybės apyaušrio iki Bohmes galima vienu ar kitu atžvilgiu suteikti "dvasinių mokytojų" titulus, nenukentėjo, ne vienas jų paskelbtas šventuoju. Galbūt turimas omenyje Giordano Bruno? Tačiau dvasiniu mokytoju jo niekaip nepavadinsi. Taigi teiginys taip ir lieka nesuprantamas.

Tai, kad Kornelijus Platelis nejučia ypatingų sentimentų krikščionybei, galėtų būti jo asmeniškasis reikalas, bet kai kurie teiginiai skamba keistokai, sakysime, krikščionybės įvedimo Lietuvoje pasekmių prilyginimas LDK žlugimui (p. 11). Be to, tame pačiame puslapyje šiai tezei prieštaraujama (tegu ir ginčytinu būdu) teigiant, kad krikščionybės įvedimas Lietuvoje nepakeitė nei materialinio, nei dvasinio tautos gyvenimo būdo, nei pačios pagoniškos sąmonės. Jei tautoje niekas nepasikeitė, tai nesuprantama, koku būdu tarsi tautos mentaliteto paviršiumi praslydusi krikščionybė atnešė tokias LDK žlugimui prilygstančias pasekmes. Atskirai su šiais teiginiais neverta ginčytis, nes jei vienas jų teisingas, tai klystama kitame.

Mokslą, filosofiją, krikščionybę Kornelijus Platelis atmets. Kadangi tai sudaro europietiškosios kultūrinės tradicijos esmę, vadinasi, atsisakoma ir pačios europinės kultūros. Štai čia ir prasideda

tikroji kultūros ekologija, "nuvalanti" nuo vicintelės istoriškai pasiteisinusios tradicijos jos esmę sudarančias "apnašas" ir paliekanti tyriausią likusį vandenėlį. Tai, kas lieka, ir bus mūsų kultūros esmė, autoriaus apibrėžiama kaip pagarbus santykis su pasauliu, šventumo jausmas, įsikūnijęs papročiuose ir tautosakoje. Visa tai mes ir turį restauruoti (p. 155-156). Trumpiau tariant, turime atsižadėti šešių savo istorijos šimtmečių ir restauruoti pagoniškąjį santykį su pasauliu. Tai jau pažįstamas šūkis "atgal į gamtą!", tiesa, kiek pritaikytas romantizuotos Lietuvos praeities sentimentams. Galima būtų pridurti, kad lietuvių papročiai ir tautosaka perdėm sukrikščioninti: matyt, todėl Kornelijus Platelis ir siūlo "restauruoti" kažką, o ne pasiremti jau esančia pamaldaus lietuvių ūkininko santykio su pasauliu per Dievą tradicija. Joje pasaulis sakralus ne savaimė, kaip pagonybėje, o pašventintas buvimo Dievo akivaizdoje ir Kristaus aukos. Šiuo atveju žmogaus santykio su aplinka būdai matuojami etinėmis gėrio ir blogio kategorijomis, tuo tarpu pagonybėje pasaulio sakralumą grindžia įstatymai ir draudimai, įvairūs tabu, demonų baimė ir pan. Pagonybėje dievai ir demonai buvo gamtoje ir per ją reiškiasi, tuo tarpu krikščionybėje Dievas išlaiko didžiulį atstumą nuo pasaulio. Būtent todėl pagonybėje žmogaus laisvė labai menka, o kiekvieną žmogaus veiksmą grindžia koks nors ritualas; savo ruožtu krikščioniškoji pasaulėžiūra išlaisvina žmogų sąmoningai ir kryptingai veiklai gamtoje. Visų ekologinių katastrofų pradžia ir buvo XVIII-XIX a. prasidėjęs tikėjimo nuosmukis, atsakomybė už savo veiklą pasaulyje pamažu perkėlęs iš krikščioniško moralinio įsitikinimo ir savo veiklos tikrinimo pagal gėrio ir blogio kategorijas į tikrai pagoniško pobūdžio draudimų sistemą.

Tačiau draudimai be atitinkamo vadinio įsitikinimo nėra efektyvūs. O atgaminti autentišką pagoniškojo santykio su pasauliu situaciją galima tik viena sąlyga: jei žmogus vėlėi imtų garbinti stabus ir demonus ir atsisakytų skirti gėrį nuo blogio. Įdomu, kad Kornelijus Platelis

išties nuosekliai apmąsto šią galimybę, teigdamas, jog vakarietiškas gėrio ir blogio dualizmas, sukeliantis žmogaus sieloje konfliktą ir pasmerkiantis jį kančiai, gali būti puikiai įveikiamas, rytiečių pavyzdžiu įvedus sąmonės skirstymą į septynis lygmenis (p. 117-118). Tiesa, poeto sąžinė šioje vietoje sustabdo nuoseklų jo riedėjimą nuožulnia linkme - ten, kur jis taria nesiimęs svarstyti klausimo, ar "dualistinė", t.y. gėrį ir blogį skirianti, pasaulio samprata naudinga dorovei ir kultūrai. Mat pernelyg aišku, kad mūsų civilizacija kol kas tebeegzistuoja vien dėl to, kad lemiamais momentais imasi vadovautis gėrio idealu ir krikščioniškąja pasaulėžiūra. Tačiau ištiesa virtine per visą knygą tęsiasi kitokio kelio pagoniškąjai pasaulėjautai restauruoti ženklai; bendriausiais bruožais šį kelią galima nusakyti kaip siūlymą vadovautis giliosiomis mūsų psichikos struktūromis, jas išlaisvinti ir puoselėti, pakeliui atmetant iš esmės visą europietiškąją kultūrą ir dar metodiškai nepasitikint protu (p. 225). Toks nurodymas - turint omenyje, kad jis įrašytas jaunimui skirtoje knygelėje, - manau, ypač aiškiai sako, jog proza prabilęs poetas ima grėsti ne tik sau pačiam, bet ir aplinkiniams. Tačiau paaiškinti, kuo galėtų baigtis savo psichikos gelmių išlaisvinimas, atmetus kultūrinės aplinkos tradicijas ir proto balsą, geriau už mane galėtų tam tikros medicinos srities specialistai.

Nemanau, kad ši akmens ant akmens nepaliekanti kultūrinė ekologija mėgino save tikrinti pagal kategorinio imperatyvo principą. Poetiniame tekste tai nebūtina. Tačiau prieš pratęsiant poetiniame tekste užsimezgasias minčių nuojautas rišliame proziniame tekste, vertėtų pamąstyti, o jei protas iš anksto atmetamas, tai bent vaizduotėje susimodeliuoti tokią situaciją, kurioje būtų vadovaujama panašiais kultūrinės ekologijos principais. Esu tikras, kad ne tik spalvinga poeto, bet ir juoda-balta paprasto žmogaus vaizduotė teisvystų kultūros ir civilizacijos griuvėsius, po kuriuos ūbautų gūdus "išlaisvintos psichikos" vėjas.

Šioje knygoje ir mėginta suturėti tokio vėjo gūsi, išplaukusį iš ankstyvųjų žmo-

nijos prietemų gelmių... Tai Kornelijui Plateliui pavyko: išties šaltas šio vėjo prisilietimas nukrečia šiurpu. Gal tai ir yra galutinai "ekologizuotos" kultūros nuojauta?

Laimei, krikščioniškosios Europos kultūra žydi kaip niekuomet anksčiau, o Kornelijus Platelis, tikėsimės, ir vėl grįš prie cilėraščių. Ko gero, geriausią paslaugą Lietuvos kultūrai kiekvienas gali padaryti tik dirbdamas savo darbą.

Andrius Jaras

Nijolė Laurinkienė

MITO

ATŠVAITAI

LIETUVIŲ

KALENDORINĖSE

DAINOSE

KOSMOGONIJS PĖDSAKAI

Pasirodė ilgai laukta Nijolės Laurinkienės studija, nagrinėjanti pasaulio kūrimo mitikos atšvaitus lietuvių kalendorinėse dainose*. Kruopščiai surinkta ir sutvarkyta tautosakos medžiaga daro ją parankine knyga ne tik specialistui, bet ir kiekvienam, kuris domisi lietuvių praeimi. Tačiau ši studija, matyt, yra dar reikšmingesnė. Joje pirmą sykį pradeda nuosekliai ir kompleksiskai kalbėti apie lietuvių mitologijos svarbiausius mazgus, susipinančius pasaulio sukūrimo (kosmogoniniuose) mituose. Kiekvienoje

*Laurinkienė N. *Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose*. - V.: Vaga, 1990. - 222 p. - 8 000 egz. - 2rb.